

Nr 231.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående anslag för restaurering av det s. k. klosterhuset i Vreta klostets församling; given Stockholms slott den 10 juli 1914.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härigenom föreslå riksdagen

att för utförande av nödiga reparationsarbeten å det i närheten av Vreta klostets kyrka belägna klosterhuset anvisa på extra stat för år 1915 ett belopp av 10,000 kronor.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

K. G. Westman.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 10 juli 1914.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

*Restaurering
av det s. k.
klosterhuset i
Vreta
klosters
församling.*

Föredragande departementschefen, statsrådet Westman anförde härefter:
I sammanhang med det förslag om restaurering av Vreta klosters kyrka, som av Kungl. Maj:t förelades 1913 års riksdag, har fråga uppkommit om dispositionen och iståndsättandet av det i Vreta klosters församling på prästgårdens mark strax utanför kyrkogården belägna så kallade klosterhuset.

Denna fråga väcktes av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien i ett den 3 juni 1901 avgivet utlåtande angående förenämnda kyrkorestaurering. Akademien framhöll därvid önskvärdheten av att klosterhuset — det jämte Vadstena enda i Sveriges gamla landskap under tak bevarade — måtte få ett bättre skydd samt hållas i större helgd än hittills, vilket ändamål lämpligen kunde uppnås genom att, om församlingen komme i åtnjutande av bidrag av allmänna medel till bestridande av kostnaden för kyrkans restaurering, därvid fästes det villkor, att församlingen skulle avstå

nyttjanderätten till huset, så att detsamma såsom annan statens egendom skulle stå under vederbörlig offentlig myndighets kontroll.

Mot vad akademien sålunda anfört förklarade sig överintendentensämbetet i skrivelse den 12 november 1901 icke hava något att erinra.

Genom nådig remiss anbefalldes härefter Kungl. Maj:ts befallningshavande i Östergötlands län att infordra och jämte eget utlåtande till Kungl. Maj:t insända yttrande av Vreta klostres församling, huruvida densamma, för den händelse statsbidrag erhöles till kyrkans restaurering, vore villig att till staten avstå den rätt, församlingen kunde äga till klosterhuset; och borde därjämte lämnas erforderlig utredning angående dispositionsrätten till byggnaden.

Med anledning härav anförde församlingen i skrivelse den 31 juli 1902:

Denna fråga syntes församlingen icke stå i något samband med frågan om kyrkorestaureringen, åtminstone icke i så väsentligt samband, att avståendet av en Vreta klostres församlings förmenta ägande- eller dispositionsrätt till klosterhuset rimligtvis kunde göras till villkor för erhållande av statsanslag till kyrkorestaureringen. Kyrkan och klosterhuset vore nämligen två särskilda och på ganska långt avstånd från varandra belägna byggnader, i det att klosterhuset icke blott helt och hållet låge utom kyrkogården utan på omkring 70 å 80 meters avstånd från dess ringmur samt vore därifrån skilt dels genom kyrkogårdens förgård, dels genom ett stycke av prästgårdens trädgård. Men härtill komme, att församlingen icke hade någon ägande- eller dispositionsrätt till ifrågakvarn klosterhus. Församlingen vore endast jämte Stjärnorps församling ägare till taket å huset, vilket tak för några år tillbaka anskaffats på bekostnad av församlingarnas vid kyrkoherdebostället byggnadsskyldiga. Själva huset åter vore utan tvivel allt sedan klostrets indragning en statens egendom. Staten hade ock i början av 1800-talet under den då pågående anläggningen av Göta kanal använt detta hus, som syntes vara en från klostertiden kvarstående kapellbyggnad, till kronomagasin, därvid övre våningen inretts till sädesloft och undre våningen till materialbodur. Då byggnaden efter kanalarbetets fullbordande lämnats öde, hade den tagits i besittning av den, som omhänderhaft prästgårdens jordbruk, samt, fortfarande använd till sädesmagasin, nödtorftligen underhållits, varförutan byggnaden längesedan skulle varit totalt förfallen. Församlingarnas byggnadsskyldiga hade pålagt taket i syfte att undvika byggande av nytt sädesmagasin å kyrkoherdebostället samt i den förmodan, att den sedan 70—80 år tillbaka ått sitt öde lämnade magasinbyggnaden ej heller därefter skulle komma ått efterfrågas och tagas i anspråk för statens räkning. Av det sagda syntes framgå, ått om staten ville omhändertaga och disponera ifrågakvarn klosterhus, den billigtvis borde lämna Vreta klostres och Stjärnorps byggnadsskyldiga ersättning för det pålagda taket, som kostat 557 kronor 38 öre, eller ock låta dem borttaga sitt tak.

Ått gemensam kyrkostämma med Vreta klostres och Stjärnorps församlingar den 15 september 1902 beslöts emellertid, ått den förra församlingen, i händelse begårt anslag till kyrkorestaureringen erhöles, icke skulle ifrågasätta någon ersättning för det nuvarande taket å klosterhuset ävensom tillförbinda sig ått hålla Stjärnorps byggnadsskyldiga skadeslösa för deras

bidrag till taket. Båda församlingarna förenade sig i en anhållan att få för samma ändamål som hittills använda klosterhuset, intill dess staten begagnade det för något sitt ändamål.

Kungl. Maj:ts befallningshavande erinrade i yttrande den 20 februari 1903 för egen del, att någon utredning icke kunnat åstadkommas rörande dispositionsrätten till klosterhuset utöver nyssberörda av församlingen lämnade.

Härefter avgav vitterhetsakademien den 12 april 1904 infortrat förnyat utlåtande i ärendet och framhöll därvid, bland annat, att husets hittillsvarande användning, nämligen till is- och vedupplag i bottenvåningen, ingalunda vore överensstämmande med god vård utan vore för husets bestånd i hög grad skadlig, liksom uppenbart vore, att det gamla klosterhuset, använt till upplag av vad slag som helst, icke kunde sägas hållas i helgd.

I utlåtande den 29 mars 1910 tillstyrkte överintendentensämbetet församlingarnas anhållan att för enahanda ändamål som hittills få begagna klosterhuset, dock under villkor att byggnaden icke vidare användes till isupplag eller annat ändamål, som kunde skada denna, ävensom att icke några som helst förändringsarbeten å husets stomme utan nådigt tillstånd vidtoges under den tid, församlingarna ännu kunde få begagna sig av detsamma.

Vid föredragning inför Kungl. Maj:t den 14 januari 1913 av förslaget om restaurering av Vreta klosters kyrka yttrade dåvarande departementschefen beträffande nu förevarande fråga:

Vad angår det s. k. klosterhuset synes av utredningen med största sannolikhet framgå, att äganderätten till detsamma tillkommer staten. Huru det förhåller sig med äganderätten till den mark, varå klosterhuset står, därom saknas för närvarande all kännedom, vadan denna fråga torde böra utredas. I varje fall läser Vreta klosters församling böra tillförbindas att icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd vidtaga några åtgärder, som skulle kunna anses i ett eller annat avseende inverka på byggnaden eller skänka anblicken av densamma. Beträffande Vreta klosters och Stjärnorps församlingars anhållan att få för samma ändamål som hittills använda klosterhuset, intill dess staten kunde vilja begagna det för något sitt behov, anser jag mig i ärendets nu beskaffade skick icke utan vidare böra avvisa tanken på att ett sådant tillstånd skulle kunna lämnas dem under de av överintendentensämbetet angivna förutsättningarna. Därom torde Kungl. Maj:t vilja framdeles meddela särskilt beslut.

Med anledning av den till 1913 års riksdag avlätna framställningen om bidrag till kostnaderna för restaurering av Vreta klosters kyrka beviljade riksdagen för utförande av ifrågavarande restaureringsarbete i huvudsaklig enlighet med de genom överintendentensämbetets försorg för ändamålet uppgjorda ritningar och kostnadsförslag, slutande å 89,000 kronor,

ett anslag av 54,000 kronor samt anvisade därav på extra stat för år 1914 ett belopp av 12,000 kronor, under villkor att Vreta klostrets församling bidroge till restaureringsarbetets utförande med minst 35,000 kronor att tagas i anspråk för arbetet före statsbidraget samt under de villkor i övrigt, Kungl. Maj:t kunde finna skäl bestämna. I avseende å dessa villkor framhöll riksdagen särskilt, bland annat, att föreskrift borde meddelas därom, att klosterhuset icke finge användas till ändamål, varav detsamma kunde taga skada.

Enligt nådigt beslut den 4 juli 1913 anbefalldes Kungl. Maj:ts befallningshavande att inhämta och till Kungl. Maj:t överlämna yttrande av församlingen, huruvida den vore villig ikläda sig det av riksdagen för anslagets utgående uppställda villkoret samt om den ville tillförbinda sig bland annat att ej vidtaga några åtgärder, som kunde i ett eller annat avseende inverka på eller skänka anblicken av klosterhuset. Tillika anmodades Kungl. Maj:ts befallningshavande att inhämta yttrande av Vreta klostrets och Stjärnorps församlingar, huruvida de, därest klosterhuset skulle tills vidare upplätas åt dem, förbunde sig att ej utan nådigt tillstånd vidtaga några som helst ändringsarbeten å husets stomme samt i övrigt att ej använda detsamma till ändamål, varav det kunde skadas, såsom till isupplag och dylikt, och att vid husets begagnande ställa sig till efterrättelse de erinringar, som vitterhetsakademien kunde vilja giva i avseende därå.

Till åtlydnad härav har Kungl. Maj:ts befallningshavande med skrivelse den 2 oktober 1913 till ecklesiastikdepartementet insänt ett av nämnda församlingar å gemensam kyrkostämma den 11 september 1913 avgivet underdånigt yttrande, däri anförts:

Församlingarna förbunde sig att ej vidtaga några som helst ändringsarbeten å husets stomme samt i övrigt att ej använda detsamma till ändamål, varav det kunde skadas, såsom till isupplag och dylikt, och att vid husets begagnande ställa sig till efterrättelse de erinringar, som vitterhetsakademien kunde vilja giva i avseende därå, för så vitt dessa erinringar ej skulle gå ut på några vidlyftigare reparationer. — Huset hade säkerligen nu varit en grushög blott, därest församlingarna ej hållit det med tak. Den omsorgen hade emellertid ej i längden kunnat hindra, att en del av västra väggen buktat sig betydligt utåt och att den del av norra valvet, som stödde sig därpå, rasat ned. Då det väl icke finnes mer än en mening om angelägenheten att för framtiden bevara detta värdefulla minnesmärke från den tidigare klostertiden, ville församlingarna erinra om nödvändigheten att med det snaraste mura om den lutande delen av väggen och det nedrasade valvet däröver. De trästöttor, som nu anbragts mot väggen, kunde ju endast vara en provisorisk anordning. Skulle emellertid denna nödvändiga reparation åläggas församlingarna på grund av deras användande av huset, säge de sig nödsakade att avstå från den förmån, de hittills haft av byggnaden, och söka skaffa sig ett billigare sädesmagasin.

På grund av remiss avgav härefter vitterhetsakademien den 4 november 1913 utlåtande i ärendet.

Akademien förklarade därvid, att enligt dess mening ett dylikt fornminne bäst bevarades, om det kunde tagas i bruk för ett praktiskt ändamål, dock under förutsättning att byggnadens gamla delar ej rubbades och att den ej brukades till sådant ändamål, att byggnaden därigenom utsattes för någon fara, samt att akademien i enlighet härmed tillstyrkte upplåtelse åt församlingarna av nu ifrågavarande byggnad med de inskränkningar i dispositionsrätten, vartill församlingarna förbundit sig.

Överintendentsämbetet avgav den 9 december 1913 yttrande i ämnet och hänvisade därvid till en yttrandet bifogad, av förste intendenten, professor I. G. Clason upprättad promemoria av följande lydelse:

På sätt vitterhetsakademien anfört, torde byggnaden bäst bevaras, om den användes vare sig för något statens eller församlingens ändamål. Emellertid är det av vikt, icke blott att, såsom akademien framhåller, byggnadens gamla delar icke rubbas, utan ock att byggnaden på ett sakkunnigt sätt underhålls och att dess nordligaste valv jämte en del av västra väggen, innan byggnaden tages i bruk, undergår nödvändig ombyggnad.

Det nordligaste valvet har nämligen sedan länge varit bristfälligt på grund därav, att den del av västra långväggen, mot vilken det har ett av sina stöd, varit utsatt för någon rörelse. Den bristfälliga delen av valvet instörtade för några månader sedan. Byggnaden synes i övrigt icke i omedelbart behov av någon åtgärd i och för enbart dess underhåll. Yttertaket torde dock om några år behöva förseas med bättre och mera passande täckningsmaterial än den nuvarande tunna spånen. Nu nödvändiga reparationsarbeten kunna alltså inskränka sig till nedtagning och ombyggnad på ny grund av den bristfälliga delen av västra väggen samt uppmurning av det nedrasade valvet jämte i samband med dylika åtgärder nödvändiga efterlagningar och reparationer. Det möter stora svårigheter att exakt beräkna kostnaden för ett dylikt arbete. Oförutsedda omständigheter kunna försvåra och fördyra det samma; kostnaderna torde dock icke böra överstiga 10,000 kronor.

Det bör starkt betonas önskvärdheten av att detta arbete, vilket lämpligen torde böra uppdragas åt överintendentsämbetet, utföres samtidigt med restaureringen av Vreta klostrets kyrka, då kunniga och skickliga yrkesmän samt sakkunnig tillsyn finnas på platsen.

Beträffande den framtida tillsynen av detta kulturhistoriskt värdefulla byggnadsminne torde den bäst ordnas genom att ställa byggnaden under överintendentsämbetets vård.

Genom nådigt brev den 23 maj 1914 gillades omförmälda ritningar till restaurering av Vreta klostrets kyrka, varjämte ovannämnda av riksdagen på extra stat för år 1914 beviljade anslag av 12,000 kronor ställdes till överintendentsämbetets förfogande för det med anslaget avsedda ändamålet. Därvid föreskrevs bland annat, att vid restaureringsarbetenas utförande skulle anställas en särskild dagkontrollant med skyldighet att under arbetstiden dagligen och stundligen följa arbetenas gång och därunder med vaksamhet tillvarataga alla de tillfällen till undersökningar och in-

gående studier av byggnadens detaljer och dylikt, som vid restaureringsarbetet yppade sig, ävensom övervaka utförandet av de åtgärder, som skulle vidtagas. Tillika förklarades, att det skulle åligga Vreta klosters församling, jämlikt eget åtagande, bland annat att ej vidtaga några åtgärder, som kunde i ett eller annat avseende inverka på eller skämna anblicken av klosterhuset.

Sedan vitterhetsakademien härefter beretts tillfälle att yttra sig med anledning av vad i förenämnda, överintendentsämbetets yttrande vidfogade promemoria andragits, har akademien i utlåtande den 2 juni 1914 anfört:

Akademien, som saknade möjlighet att yttra sig angående de av överintendentsämbetet angivna reparationskostnadernas belopp, hade ej funnit något att för sin del anmärka vid det av ämbetet gjorda förslaget till byggnadens iståndsättande.

Även akademien ville framhålla önskvärdheten av att arbetet utfördes samtidigt med restaureringen av Vreta klosters kyrka, varvid den av ämbetet och riksantikvarien gemensamt utsedda dagkontrollanten lämpligen borde övervaka detsamma.

Beträffande den framtida tillsynen av byggnaden hade akademien intet att invända mot att densamma ställdes under överintendentsämbetets vård, under förutsättning att inga reparations- eller förändringsarbeten företoges, utan att akademien blivit satt i tillfälle att tillvarata de kulturhistoriska intressena.

Det ifrågavarande s. k. klosterhuset låg en gång inom klosterområdet med den västra gaveln inbyggd i klostermuren. Allt i dess byggnadssätt lär häntyda på att det uppfördes samtidigt med klosterkyrkans kor, d. v. s. under förra hälften av 1200-talet, och det torde sålunda vara en av de få profanbyggnader från så tidig del av medeltiden, som intill våra dagar bevarats under tak.

Klosterhuset måste alltså betraktas såsom synnerligen intressant ur kulturhistorisk synpunkt. Det utgör ett oersättligt minne från längesedan gångna tiders liv. Riksdagen har också vid beviljandet av anslag till restaurering av Vreta klosters kyrka visat sig dela denna uppfattning genom att beträffande villkoren för anslaget utgående särskilt framhålla, att föreskrift borde meddelas därom, att klosterhuset icke finge användas till ändamål, varav detsamma kunde taga skada. Vikten av byggnadens vidmakthållande i värdigt skick synes alltså vara till fullo ådagalagd.

Tydligt är, att en reparation av den omfattning, överintendentsämbetet föreslagit, nu torde vara oundgänglig, därest klosterhuset ej skall alldeles förfalla. Församlingarna hava förklarat, att de ej kunna åtaga sig några kostnader för sådant ändamål utan hellre avstå från förmånen att begagna klosterhuset. De i ärendet hörda myndigheterna hava emellertid ansett byggnaden bäst bevaras, om den tages i bruk för ett praktiskt ändamål, och därför tillstyrkt dess upplåtande till församlingarna under

Departement-
schefen.

angivna inskränkningar. För ett framtida bibehållande av klosterhuset torde därför vara lämpligast, att staten genom att bekosta den nu nödvändiga restaureringen sätter byggnaden i stånd, varefter nyttjanderätten till densamma synes böra under angivna förutsättningar tills vidare upplåtas åt församlingarna, intill dess ett värdigare sätt för dess användning ifrågakommer. Beträffande arbetets utförande och den framtida tillsynen av byggnaden torde Kungl. Maj:t, därest det begärda anslaget beviljas, böra meddela bestämmelser.

Mot storleken av det utav överintendentsämbetet angivna beloppet har jag intet att erinra. Något anslag för detta restaureringsarbete är visserligen icke beräknat i det riksdagen nu förelagda förslaget till rikstat för år 1915, men genom vissa av riksdagen vidtagna besparingar å de under åttonde huvudtiteln begärda anslagen har tillgång beretts för nu ifrågavarande ändamål.

Jag hemställer sålunda, det Eders Kungl. Maj:t tacktes föreslå riksdagen

att för utförande av nödiga reparationsarbeten å det i närheten av Vreta klosters kyrka belägna klosterhuset anvisa på *extra stat* för år 1915 ett belopp av 10,000 kronor.

Vad föredragande departementschefen sålunda hemställt behagade Hans Maj:t Konungen, på tillstyrkan av statsrådets övriga ledamöter, i nåder bifalla; och skulle proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

C. Wilh. Hagman.